

GOUDEN GANZENVEER 2015

UITGEREIKT IN THE GRAND, AMSTERDAM OP 16 APRIL

AAN Geert Mak

Dit boekje verschijnt ter gelegenheid van de uitreiking van de Gouden Ganzenveer 2015 aan schrijver en journalist Geert Mak.

Bij de uitreiking gingen schrijfster Nelleke Noordervliet en voorzitter van de vo-raad Paul Rosenmöller op verzoek van de laureaat met elkaar in discussie over de vraag: Wat is er mis met een elite? Een verslag van de gedachtewisseling is in deze bundel opgenomen, evenals Maks dankwoord, de laudatio en een portret van de laureaat.

Het is uitproberen, uitproberen, uitproberen
Portret van Geert Mak 6

Bibliografie en onderscheidingen 11

Voor hem die zijn lezers steeds opnieuw verrast
De uitreiking van de Gouden Ganzenveer 13

Laudatio
Uitgesproken door Andrée van Es 15

Opnieuw: de deftigheid in het gedrang
Dankwoord Geert Mak 18

La Sfera Armoniosa & Geert Mak
I–XVI

Omdat iemand als individu moed opbrengt
Nelleke Noordervliet en Paul Rosenmöller over elites 41

De Gouden Ganzenveer 1955–1999 en vanaf 2002 51

Leden van de Academie De Gouden Ganzenveer 53

Laureaten vanaf 1955 54

Begunstigers 55

Het is uitproberen, uitproberen, uitproberen

Portret van Geert Mak

Het zelf gezien hebben. Dat is een belangrijke voorwaarde voor Geert Mak. Kijk naar de serie ‘Ooggetuigen’ die hij in de jaren negentig samenstelde – *Ooggetuigen van de vaderlandse geschiedenis* (1991) en *Ooggetuigen van de wereldgeschiedenis* (1999), de laatste samen met René van Stipriaan. Zelf aanwezig zijn bij een historische gebeurtenis, legde Mak uit in zijn inleiding van het eerste boek, geeft een verslag ‘door een enkel, buiten de journalistieke orde vallend detail een bijna pijnlijke helderheid en kracht’.

Of neem de schrijvers die hem hebben beïnvloed. Joseph Roth en James Agee, somde hij op in een interviewbundel met auteurs van literaire non-fictie. Maar ook literaire auteurs als Emile Zola en Gustave Flaubert en, in het Nederlandse taalgebied, Herman Heijermans en Louis Couperus. Altijd is hun blik op de werkelijkheid doorslaggevend. ‘*L’Education sentimentale* is een roman, maar je merkt aan alles dat Flaubert niets zomaar opschreef: hij deed heel gedegen onderzoek en wist precies waar hij het over had.’

Maar hoe schrijf je het beste op wat je hebt gezien? Hoe sleep je lezers mee? Hoe wek je gebeurtenissen tot leven? En: hoe meng je een ooggetuigenverslag met historische analyses en essays zonder de lezer te verliezen? In welke vorm?

Misschien verklaren die vragen waarom Geert Ludzer Mak (Vlaarding, 1946) een laatbloeiër is. Hij is altijd brandend nieuwsgierig geweest naar de wereld om hem heen. Als jongetje van acht, opgroeïend in een pastorie in Leeuwarden en later Hardegarijp, wilde hij al journalist worden. Als student rechten en sociologie verruilde hij in de jaren zestig de Vrije Universiteit voor de Universiteit van Amsterdam, omdat hij uit wilde breken uit de afgesloten tuin van de gereformeerde gemeenschap. Maar hij had tijd nodig om zijn toon en zijn vorm te vinden.

Veel tijd. Voor Mak zijn eerste boek schreef, moet hij al miljoenen woorden hebben gepubliceerd. Aanvankelijk deed hij het schrijven erbij. Na zijn studie combineerde hij een baan als docent staatsrecht en vreemdelingenrecht aan de Universiteit Utrecht (UU) met het medewerkerschap van de PSP-fractie in de Tweede Kamer. Hij schreef talloze bijdragen namens de partij voor parlementaire debatten. Ook

begon hij in die periode, begin jaren zeventig, stukken te publiceren in *De Groene Amsterdammer*.

In 1975 werd hij, bijna dertig jaar oud, eindelijk fulltime journalist. Zelfs meer dan dat: als redacteur van *De Groene* schreef hij in moordend tempo het ene stuk na het andere. ‘Op maandagavond, een dag voor de deadline, moest ik altijd nog een commentaar schrijven en drie korte stukken, die ik om een uur of elf, halftwaalf af had,’ blikte hij ooit terug. ‘Dan ging ik eerst nog naar een snackbar om Marsen te trekken, om de nacht door te komen, en dan begon ik aan mijn grote stuk te tikken.’

Tien jaar hield hij dit harde werken tegen een bescheiden salaris vol. Toen sloeg hij zijn vleugels uit. Hij ging schrijven voor de Amsterdamse stadsredactie en het Zaterdag Bijvoegsel van *NRC Handelsblad*. Hij werd buitenlandredacteur van de VPRO-radio. Hij begon langere, vaak historische verhalen te schrijven voor de losbladige uitgave *Ach Lieve Tijd* en het in 1991 mede door hem opgerichte literaire non-fictietijdschrift *Atlas*, waar auteurs als Frank Westerman in zouden debuten.

Toen vond hij definitief zijn vorm. In de reportages uit die tijd vond Mak zijn antwoord op de vraag hoe je een ooggetuigenverslag zo opschreef dat de lezer de illusie kreeg er zelf bij te zijn geweest. Betrokken bij de mensen over wie hij schreef. Vol details die de hoofdpersonen tot leven wekken. Met gevoel voor symbolen om kleine gebeurtenissen te verheffen tot het grote verhaal. Zo moest het. En analytische en essayistische passages zo in de tekst verweven dat het verhaal nooit uit beeld verdwijnt.

‘Al duurt het dan even voordat je het boekenschrijven in de vingers hebt,’ vertelde Mak later. ‘Als je van langere artikelen naar een boek gaat, moet je leren dat niet alleen elk hoofdstuk een eigen spanningsboog moet hebben, maar het boek in zijn geheel ook. Een probleem waar ik in het begin maar moeilijk uitkwam waren de tijden. Wanneer moet je de verleden tijd gebruiken, wanneer de tegenwoordige tijd? Het eerste maakt een verhaal rustiger, het tweede levendiger, maar als je niet uitkijkt ook hijgerig en verwarrend.’

Eigenlijk had Mak meteen succes als auteur van boeken. *The Amsterdam Dream* (1986) was misschien nog taaie politieke kost, een doorwrocht betoog in plaats van verhalend proza, maar twee andere boeken met de hoofdstad in de titel – *De engel van Amsterdam* (1992), over de heden-daagse stad en zijn inwoners, en *Een kleine geschiedenis van Amsterdam*

(1995), over duizend jaar leven aan het IJ – bereikten vanaf verschijning een groot publiek. Een kwart eeuw later zijn ze nog steeds in druk.

Vooraf zijn twee volgende boeken maakten van Mak een bestseller-auteur zoals er hooguit één in ieder decennium opstaat. *Hoe God verdween uit Jorwerd* (1996), over de veranderingen op het platteland sinds de Tweede Wereldoorlog, en *De eeuw van mijn vader* (1999), over de geschiedenis van Nederland in de twintigste eeuw – het is eerder de vraag: wie heeft ze níét gelezen. Van het laatste boek werden er in Nederland binnen vijf jaar niet minder dan een half miljoen exemplaren verkocht.

De grootste kracht van beide boeken is hun ruimte om je ermee te identificeren. Mak gaf lezers de mogelijkheid om hun eigen leven in een groter verband te begrijpen. Zoals die ene lezer waar Mak graag over vertelt, hij duikt geregeld op in interviews: de boer die na zijn pensionering neerslachtig op zijn bovenkamer voor zich uit staarde, tot hij *Hoe God verdween uit Jorwerd* cadeau kreeg. Drie dagen zat hij onafgebroken te lezen, de stilte alleen verbrekend met af en toe een klap op tafel, terwijl hij uitriep: ‘Zo is het!’

De neerlandicus Herman Pleij heeft op deze kracht gewezen. ‘De behoefte aan identiteit is heel kenmerkend voor deze tijd,’ legde hij eens uit een in profiel van Mak in *Vrij Nederland*. ‘En in het bijzonder voor Nederland, waar mensen vanouds hun identiteit ontleenden aan de zuil waartoe ze behoorden. Door de afbraak van de zuilen is een geweldig vacuüm ontstaan. Houvast en verbondenheid wordt nu gezocht in een gedeeld verleden. Mak lijkt daar bij ons de uitvinder van.’

Met het succes kwam de kinnesinne. Vooral van historici op wier terrein de journalist Mak zich sinds *Een kleine geschiedenis van Amsterdam* steeds meer had begeven. Ze verweten hem achter te lopen bij de nieuwste wetenschappelijke inzichten, een nostalgisch beeld te schetsen van het verleden en een onvolledig verhaal te vertellen. Sommige historici beperkten hun zuinige lof tot het prijzen van Maks vaardige pen en zijn inzet voor de popularisatie van hun vakgebied, waar ze indirect van profiteerden.

Mak heeft de kritiek zich – in ieder geval in het openbaar – nooit aangetrokken. De feiten moeten altijd correct zijn. Hij doet de waarheid nooit meer geweld aan dan meerdere gesprekken samenvoegen tot één. Maar hij heeft een ander doel dan historici, meent hij. Hij wil niet de volledige werkelijkheid schetsen, maar een verhaal vertellen.

‘Historici hebben nog wel eens de neiging om het verhaal te verwaarlozen omwille van een grote hoeveelheid feiten. Ik ben juist in die verhalen geïnteresseerd.’

Hij kon het zich veroorloven omdat de eerbewijzen de jaloezie verre overtroffen. Hij kreeg om te beginnen vele bekroningen en onderscheidingen. Van een vakjury als die van de Henriëtte Roland Holst-prijs, die sociale bewogenheid én literair niveau bekroont. Van het publiek dankzij wiens stem hij tot twee keer toe de Publieksprijs voor het beste Nederlandse boek won. Van historische journalisten die hem in 2004 verkozen tot Historicus van het jaar. Van de Open Universiteit die hem zijn eerste eredoctoraat toekende.

Ook de CPNB wist hem te vinden. Nadat hij in 1998 het Boekenweekessay had geschreven, werd hij in 2007 de eerste en tot nu toe enige non-fictieauteur van het Boekenweekgeschenk sinds begin jaren tachtig is begonnen met de traditie van literaire geschenkboeken. *De brug*, verschenen in een monsteroplage van 890.000 exemplaren (plus nog eens 20.000 in een Turkse vertaling), beschrijft het leven van straatverkopers op de brug over de Gouden Hoorn in Istanbul en tegelijkertijd, typisch Mak, de complexe band tussen Oost en West.

Maar het grootste eerbetoon is wellicht dat Maks succes hem de *godfather* van een nieuwe stroming maakte: de literaire non-fictie. In zijn spoor kregen auteurs als Jan Brokken, Annejet van der Zijl, Joris van Casteren, Judith Koelemeijer, Gerard van Westerloo en Frank Westerman – ook al waren sommigen van hen al lange tijd in dit genre actief – meer aandacht. Fantastische auteurs, vindt Mak ze, met ieder hun eigen sterke punt. Wat hemzelf onderscheidt van hen, denkt hij, is zijn gevoel voor compositie.

‘Als ik een indeling heb gemaakt van het materiaal en het op volgorde heb gezet, ga ik componeren. Zo ontstaat een draaiboek waarin ik aangeef: hier ga ik ongeveer dit behandelen, daar ga ik zus en zo doen. Componeren is het leukste wat er is. Het is uitproberen, uitproberen, uitproberen. Werkt dit? Werkt dat? Je moet de lezer lokken, prikkelen. Ik denk dat ik er goed in ben. *In Europa* leest als een trein en onder de motorkap is het verdomd ingewikkeld boek. Daar ben ik tevreden over.’

Zoals blijkt uit *De brug* heeft Mak zich de laatste jaren vooral geconcentreerd op het buitenland. Voor zijn magnum opus *In Europa* (2004), meer dan twaalfhonderd bladzijden dik, bereisde hij het hele continent. Voor *Reizen zonder John* reed hij bijna in zijn geheel van Oost

naar West en terug door het minstens zo grote continent Amerika. Wie bedenkt hoeveel research, reportagearbeid en schrijftijd daarin is gaan zitten, kan niet anders dan diep onder de indruk zijn van de snelheid waarin deze boeken toch zijn ontstaan.

Soms denk je daarbij onwillekeurig: Mak biedt alleen ons Nederlanders inzicht in de grote wereld. Wie struint er immers regelmatig rond in boekhandels in andere landen? Maar dan is buiten het grote aantal vertalingen gerekend dat van zijn werk is gemaakt en de lof die hij elders heeft ontvangen. Van de grote Westerse talen tot Deens, Bosnisch, Russisch, Chinees, Grieks – in al die talen is zijn werk verschenen. Het leverde hem onder meer een eredoctoraat van de Westfälischen Wilhelms-Universität in Münster op.

Het sprekendste bewijs voor zijn internationale faam is evenwel een detail – zoals het dat voor Mak ook altijd zou zijn. Een detail in de vorm van een anekdote. Toen de Noorse auteur Karl Ove Knausgård, dé schrijver die momenteel wereldwijd wordt gelezen, begin dit jaar op uitnodiging van *The New York Times* door Amerika reisde, had hij ter voorbereiding van de duizenden en duizenden beschikbare reisboeken en politieke analyses uitgerekend de vertaling van *Reizen zonder John* meegenomen.

Niet zonder reden. Ook zonder het scherpe contrast met zijn eigen onkunde als reisschrijver en gebrekkige voorbereiding was Knausgård vol bewondering voor ‘de Nederlandse verslaggever’. ‘[Mak] had alinea’s met statistieken over Amerika en Amerikanen, hij citeerde uit een groot aantal boeken, inclusief die van Alexis de Tocqueville en, niet in het minst, hij had iets te zeggen over Amerika, hij was in staat om wat hij zag in een economische, politieke en culturele context te plaatsen.’

Ware woorden. Mak had iets te zeggen over zijn onderwerp. Zoals dat ongetwijfeld ook in de toekomst gezegd wordt over de landen of geschiedenissen waarover hij dan zal schrijven.

Bibliografie en onderscheidingen

BIBLIOGRAFIE

- Buitenparlementaire actie. De discussie over vormen van protest en burgerlijke ongehoorzaamheid* (1984)
- The Amsterdam Dream* (1986)
- Een bres in de stad. De geschiedenis van De Ijsbreker* (1987)
- Aangeschoten wild* (met Paul Kuypers, 1988)
- Reportages uit Nederland* (bloemlezing, 1991, later heruitgegeven als *Ooggetuigen van de vaderlandse geschiedenis*)
- De engel van Amsterdam* (1992)
- Een kleine geschiedenis van Amsterdam* (1995)
- Hoe God verdween uit Jorwerd* (1996)
- Het stadspaleis. De geschiedenis van het Paleis op de Dam* (1997)
- Het ontsnapte land* (Boekenweekessay, 1998)
- Ooggetuigen van de wereldgeschiedenis* (samenstelling, met René van Stipriaan, 1999)
- De eeuw van mijn vader* (1999)
- Lopen met Van Lennep* (bezorging, met Marita Mathijssen, 2000)
- De goede stad* (inaugurele rede als bijzonder hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam in de grootstedelijke problematiek, 2001)
- De nachtmerrie van Steiner en het antwoord van de Boekverkopersbond. Over snuffelaars, snelle kopers en toevallige struiners* (met Felix Rottenberg, 2002)
- In Europa* (2004)
- Voorbij de blanco spaties* (4-mei lezing, 2004)
- Oktober 70: Opstand der Bataven* (deel 1 uit serie ‘De 25 dagen van Nederland’, 2005)
- Gedoemd tot kwetsbaarheid* (2005)
- Nagekomen flessenpost* (2005)
- De brug* (Boekenweekgeschenk, 2007)
- De goede stad* (2007)
- Verleden van Nederland* (met Jan Bank, Gijsbert van Es, Piet de Rooy en René van Stipriaan, 2008)
- Niederlande* (2008)
- 1609. De vergeten geschiedenis van Hudson, Amsterdam en New York* (met Russell Shorto, 2009)
- Het huis van orde en papier* (2010)
- De hond van Tišma. Wat als Europa klapt?* (2011)

Reizen zonder John (2012)
Mijn land. Een minigeschiedenis voor beginners (2012)
Thuis in de tijd (samenstelling, met Thierry Baudet, 2014)
In de ban van de krekel, in de ban van de mier (2015)

ONDERSCHEIDINGEN

Nominatie Gouden Uil voor *Een kleine geschiedenis van Amsterdam* (1996)
Henriëtte Roland Holst-prijs voor *Hoe God verdween uit Jorwerd* (1999)
Bol.com Literatuurprijs voor *De eeuw van mijn vader* (2000)
Trouw Publieksprijs voor het Nederlandse Boek voor *De eeuw van mijn vader* (2000)
IJ-Prijs (2002)
NS Publieksprijs voor het Nederlandse Boek voor *In Europa* (2004)
Eredocoraat Open Universiteit, Heerlen (2004)
Historicus van het jaar (2004)
Leipziger Buchpreis zur Europäischer Verständigung voor *In Europa* (2008)
Otto von der Gablentz-prijs voor *In Europa* (2009)
Ridder in het Légion d'Honneur (2009)
Nominatie NS Publieksprijs voor het Nederlandse boek voor *Reizen zonder John* (2013)
Eredocoraat Westfälischen Wilhelms-Universität Münster (2014)
Comeniusprijs (2015)
Gouden Ganzenveer (2015)

Voor hem die zijn lezers steeds opnieuw verrast *De uitreiking van de Gouden Ganzenveer*

Geert Mak is een geliefd man. In de voormalige raadszaal van Hotel The Grand stonden meer stoelen klaar dan gebruikelijk om iedereen die had aangekondigd de uitreiking van de Gouden Ganzenveer aan de journalist en schrijver bij te willen wonen, een plaats te kunnen bieden. Hij is ook al lange tijd een hogelijk gewaardeerd man. Velen dachten dat Mak de Gouden Ganzenveer al eens had gewonnen, zo vanzelfsprekend lijkt deze prijs de auteur van *De eeuw van mijn vader*, *In Europa* en *Reizen zonder John* toe te komen.

Ook Gemma Nefkens, voorzitter van stichting De Gouden Ganzenveer, zei dat in haar welkomstwoord. 'Met zijn geschreven werk, waarvan naar schatting wereldwijd in totaal zo'n twee miljoen exemplaren verkocht zijn – tot in China, Oekraïne, Hongarije en Noorwegen, om slechts enkele landen te noemen – en zijn op zijn boeken geïnspireerd televisie- en radiowerk is Mak inderdaad de gedroomde laureaat, die door zijn nabijheid over het hoofd dreigt te worden gezien. Met zijn aanstekelijke enthousiasme, kennis van politiek, geschiedenis en theologie, zijn verhalende vermogen en indringende maatschappelijke betrokkenheid weet hij al heel wat jaren lezers aan zich te binden en steeds opnieuw te verrassen. Als weinig anderen is hij in staat de grote geschiedenis op te bouwen uit kleine en minder kleine persoonlijke geschiedenissen.'

De toekenning van de prijs aan Mak was de laatste onder 'de speelse doch besliste' leiding van Academievoorzitter Paul Schnabel, vertelde Nefkens. Hij is na jaren trouwe dienst opgevolgd door Gerdi Verbeet. Daarop volgde het moment waarop Mak had gewacht sinds de bekendmaking van de laureaat: de plechtige overhandiging van de gouden ganzenveer. Geamuseerd lachend liet de dolgelukkige schrijver en journalist het applaus van het publiek en het flitsen van de fotografen op hem neer komen.

Daarna volgde een boeiende middag die ieders gevoel voor schoonheid en intelligentie prikkelde. Voor het eerste zorgde La Sfera Armoniosa, het barokensemble van Mike Fentross, die enkele zeventiende-eeuwse liederen ten gehore bracht. Voor het tweede zorgde Mak zelf. Hoewel zijn fraai geformuleerde zinnen, vol doordachte beeldspraak en soms onverwachte dwarsverbanden, door zijn warme, innemende stem altijd óók aangenaam om te beluisteren zijn.

Wat is er mis met een elite? Dat was de vraag die de laureaat van 2015 aan de Academie De Gouden Ganzenveer voorlegde. Hij hield zelf een gloedvol betoog culminerend in de oproep aan de hedendaagse maatschappelijke *fine fleur* om kwaliteit, empathie en – boven alles – courage aan de dag te leggen. Schrijfster Nelleke Noordervliet en voorzitter van de VO-raad Paul Rosenmöller probeerden de vraag te beantwoorden of de elite daaraan gehoor kon geven. En hoe dan. Zie daarvoor elders in deze uitgave.

Tot slot was er opnieuw muziek. ‘Schoonheid die mij in brand zet, ik ben mezelf niet meer. Verwond me met uw blik, genees me met uw lach,’ zong sopraan Brigitte van Hagen.

Laudatio

Uitgesproken door Andrée van Es

Wij wisten het al, maar het is nu ook officieel: Annejet van der Zijl, laureaat in 2012 heeft in januari jongstleden bij de bekendmaking van Geert Mak als laureaat van de Gouden Ganzenveer 2015 beschreven hoe angstaanjagend prijsuitreikingen van literaire prijzen kunnen zijn en hoe de uitreiking van de Gouden Ganzenveer daarbij vergeleken balsem op de ziel is. Dat helpt natuurlijk bij een laudatio voor een man voor wie het ontvangen van prijzen inmiddels, ik wil niet zeggen dagelijkse kost, maar toch zeker een aha-erlebnis is geworden.

En toch, het winnen van de Gouden Ganzenveer heeft bij Geert dat voor hem stereotiepe gebaar opgeleverd, dat naar mijn mening ooit dezelfde uitvoerige beschrijving verdient als de zwembadpas van Kees de jongen: grinnikend, beetje voorovergebogen de beide armen van plezier tegen de zijkant van beide benen geslagen... en dan een inval en een smakelijke grap.

Dat aanstekelijke plezier, in wat hem overkomt, in wat hij meemaakt, tegenkomt, leest, ziet, vooral echt ziet, dat spat van de bladzijden van Geert Maks boeken. Daardoor zijn de zwaarste belevenissen van de personages in zijn werk, de grootste historische misdaden en het diepste verdriet voor de inmiddels miljoenen lezers van zijn boeken en kijkers van zijn tv-programma's echt in te voelen. Dat is een gift, een talent, maar ook het product van jarenlang gedisciplineerd zwoegen en een eigen taal ontwikkelen. Een heel eigen manier om verhalen te vertellen. Eerder nog: een eigen manier om verhalen te zien, te herkennen.

Geert weet het als geen ander, hij schreef het in *In Europa*: ‘Mensen hebben verhalen nodig, om het onbegrijpelijke te vatten, om hun noodlot een plaats te geven.’ Over bijvoorbeeld Ierland schreef hij toen: ‘Het bestaan had hier altijd brillen nodig, dichterlijke, dromerige, romantische en nostalgische brillen, om dit leven te aanvaarden en zin te geven.’

Geert vertelt een verhaal als niemand anders doet. Een waar gebeurd verhaal dat hij zelf meemaakte. Of hoorde. Of zag gebeuren. Of verzong. Of hij vertelt een fabel, over de krekel en de mier, *auf Deutsch* in Münster, ter gelegenheid van zijn eredoctoraat aldaar. Geert Mak is meester geworden in het genre dat hij zelf ontwikkelde: door met kleine verhalen over mensen, ook uit zijn eigen familiegeschiedenis,

het grote verhaal begrijpelijk te maken en de grote lijnen te zien. Zo-
zeer dat lezers ook hun eigen familiegeschiedenissen leren herkennen
in de grote wereldgeschiedenis. Dat is fenomenaal en niet voor niets
wordt het genre inmiddels door velen nagevolgd.

Volgens hem faalt Europa onder meer omdat het geen gemeen-
schappelijke verhalen biedt naast de forse cultuurverschillen. Omdat
de mensen verstijfd langs de zijlijn blijven staan in plaats van echt iets
te willen. Dat is de activist die spreekt, de *citoyen*, die wél iets wil. Die
zich van tijd tot tijd laat horen, in de krant, in een manifest. Het is ook
ondoenlijk, zoveel te weten als Geert Mak inmiddels weet, zonder
daar opvattingen over te hebben die verdienen gedeeld te worden.
Dus deelt hij ze van tijd tot tijd met bestuurders, wetenschappers en
politici, krantenlezers en studenten. Net zo als hij zich enkele jaren
geleden als vanzelfsprekend opwierp als activist, toen hij, en met hem
een aantal collega-schrijvers, vond dat de uitgevers te weinig betaalden
aan hun schrijvers. Met succes.

Dan moet ik altijd denken aan de leerschool die het fractiemedewer-
kerschap van de Tweede Kamerfractie van de PSP was, een functie
die ik enkele jaren na Geert mocht vervullen. De partij stelde niets
voor, getalsmatig, het moest komen van bovengemiddeld originele,
radicale en intelligente invalshoeken, wilde zij aandacht krijgen. Ik
leerde dan van de inbreng die Geert schreef in het voorlopig verslag
bij een nieuwe Politiewet, om eens iets te noemen. Anoniem, want de
fracties werden in die tijd nog niet bij naam genoemd in schriftelijke
stukken. De PSP-fractie was alleen te herkennen aan de aanduiding:
'enkele leden' (het waren er twee, in die tijd). Handenwrijvend en zich
op de benen slaand zie je hem slimme argumenten verzinnen. In de
archieven van de Tweede Kamer zijn ze nog altijd terug te vinden, de
vroege werken van Mak.

Yves Petry schreef in *Liefde bij wijze van spreken* over beginnende
schrijvers: 'Er staan veel verhalen in tijdschriften die alleen door de
redactie worden gelezen. Van daar is het nog een lange weg tot bij echt
publiek.' Die lange weg is Geert gegaan, van het studentenblad van de
vU *Pharetra*, tot de schriftelijke inbreng bij wetsontwerpen, het insti-
tuut voor staats- en bestuursrecht van de Universiteit Utrecht (Geert
Mak is jurist, zo wordt weleens vergeten), *De Groene Amsterdammer*,
jaarverslagen van eerbare bedrijven en organisaties, de VPRO-radio en
NRC Handelsblad, naar het grote en gretige lezers- en televisiepubliek.

En met het groeien van het publiek, met de vele vertalingen van
zijn boeken, met het succes van de radio- en televisieprogramma's,

groeide ook de verantwoordelijkheid om een publiek personage te
zijn. Het wende ook, zo kunnen we allemaal zien, om op de rode loper
de Stadsschouwburg binnen te lopen, of in het cortège van hooglera-
ren een collegezaal. Om toegesproken te worden, zoals nu. Nog altijd
met dat beetje schroom, maar toch ook als man van de wereld, met de
betere pakken als uitdrukking van het besef gehoord en gelezen te
worden.

Eruditie kan irritant zijn, maar Geerts gulheid met wat hij zelf
leerde, werkt aanstekelijk. Norman Davies, Martha Gellhorn, Franklin
Delano Roosevelt, John Steinbeck, Orhan Pamuk of Elias Canetti: je
wil hun geschriften onmiddellijk ter hand nemen als je hun namen
tegenkomt bij Geert.

En ja, dat alles roept gelukkig ook weerstand op. De verkoper op
de brug in Istanbul die meer wil zijn dan een verbinding. Het verwijt
'knuffelbeer' te zijn in plaats van polemist. Historische slordigheden.
Geert Mak is niet boven kritiek verheven en zo hoort dat ook.

Het is met veel plezier dat de Academie de Gouden Ganzenveer
heeft besloten de Gouden Ganzenveer 2015 toe te kennen aan iemand
die een aantal jaren deel uitmaakte van ons gezelschap. Ik zou bijna
zeggen: ondanks dat feit, want de eigen kring eren, daar houden we niet
van. Geert Mak is een veelzijdig publicist, die het verhalen vertellen
vernieuwd heeft en vele, vele mensen heeft aangezet tot kennismaken
van geschiedenis zoals zij dat van zichzelf nooit hadden verwacht. Ik
sla uit respect en van plezier op mijn benen en zeg: Geert Mak, de
Gouden Ganzenveer 2015 komt je toe.

Opnieuw: de deftigheid in het gedrang

Dankwoord Geert Mak

Er staat hier een blij en dankbaar mens voor u. Blij, heel blij, omdat de Gouden Ganzenveer zo ongeveer het fijnste eerbetoon is dat een mens in dit land kan toevallen: eervol, feestelijk, chic, geen rivaliteiten, geen gedoe met nominaties. Dit is, kortom, een zuurvrije prijs, een echte prijs!

Dankbaar ben ik ook, omdat ik als geen ander besef op hoeveel schouder ik mag staan: van uitgevers, collega's, vrienden en niet in de laatste plaats ook mijn lieve, trouwe kompaan in dit soms mallotige circus, mijn eigen vrouw Mietsie.

Vanmiddag wil ik u voor een ogenblik meenemen naar een kort maar gedenkwaardig moment in de Nederlandse geschiedenis, naar de 20e februari van het jaar 1640, naar een feestje ten huize van Pieter Corneliszoon Hooft, notabel en kunstliefhebber, aan de Amsterdamse Keizersgracht. Gedenkwaardig: nooit waren zoveel Amsterdamse straatnamen in levenden lijve bijeen als op deze avond. Mag ik u voorstellen: de hooggeleerden Gerardus Vossius en Casparus Barlaeus, de katholieke middenstander Joost van den Vondel, de verpletterende zusters Anna en Maria Tesselschade Visscher, de weerbarstige schilder, architect en zuipschuit Jacob van Campen – hij zou de bouwheer worden van het stadhuis, later paleis, op de Dam – en ten slotte de prinselijke secretaris Constantijn Huygens, dichter, uitvinder en algemeen genie.

Het was, kortom, een typisch elitefeestje, net als deze bijeenkomst rond de Gouden Ganzenveer. Al vegen we dat woord 'elite' tegenwoordig liever onder het kleed, dat geeft alleen maar getwitter en andere ellende.

Toen, in de grote zaal aan de Keizersgracht, brandde het haardvuur, de wijn vloeide rijkelijk en de tafels zullen beladen zijn geweest met al die fantastische gerechten uit de keuken van de Gouden Eeuw: brasem aan 't spit gebraden, kip met oranjeschillen, met oesters gevulde kapoen, taart van kalfstongen, speenvarken gevuld met pruimen en kruidnagels, en wellicht een enorm suikerwerk als pièce de résistance. De conversatie was een kunst op zich, vol gevatheden, dichtregels, dansende woorden, een lied.

Het was echt een elite die daar bijeen was, een buitengewoon succesvolle bovendien. Volmaakt was men allerminst, er heerste flink wat

corruptie, maar het was wel een erkende elite, en ook een gewaardeerde elite. Het was een elite die inhoud schiep in plaats van inhoud plunderde. En het was een elite die diep doordrongen was van het besef dat een bestuurder meer moest zijn dan een bestuurder en een koopman meer dan een koopman, dat hij, om werkelijk te leven, iets universeels moest hebben, een diplomaat, componist en wetenschapper ineen, een Constantijn Huygens in het klein. Casparus Barlaeus sprak, in een klassiek geworden rede, over 'mercator sapiens', de wijze koopman, als basis van zijn ideale elite, een elite waarop je trots kon zijn.

Waarom is dat nu niet meer zo? Waarom is dit feestje, wat dit betreft, zo heel anders? Waarom is de elite niet meer trots, maar schuw? O, zeker, het heeft te maken met onze egalitaire, republikeinse traditie. Er zijn in dit land, in tegenstelling tot bijvoorbeeld Frankrijk en Engeland, weinig vormen en instituten die fier en openlijk hun elitaire karakter uitdragen. De Nederlandse elites zijn vaag, mistig, ongrijpbaar, en dat geldt ook voor de gedragscodes binnen al deze elites.

Ik begin in meervoud te spreken omdat 'de' elite natuurlijk niet bestaat: er zijn politieke, culturele, financiële elites, er is een media-elite en je hebt ook nog altijd klassieke elites die het vooral moeten hebben van familiebanden. Elites zijn altijd verbonden aan gemeenschappen. Dat kan een nationale gemeenschap zijn, maar ook een dorpsgemeenschap of een beroepsgemeenschap. Soms overlappen elites elkaar, vaker bestrijden ze elkaar te vuur en te zwaard. Maar altijd moet een elite het hebben van gezag, niet van formele macht, zoals het establishment. En daar zit het probleem. Gezag heeft namelijk met vertrouwen en zelfvertrouwen te maken. Dat is weg.

Bijna op de dag af dertien jaar geleden, op 17 april 2002, kreeg wijlen Michaël Zeeman deze zelfde prijs. Ook toen al stuitte hij op dit probleem, dit gebrek aan zelfvertrouwen en innerlijke overtuiging, al sprak hij in zijn dankrede vanuit een andere invalshoek, vanuit de drie instituties waarvoor hij werkte, de omroep, de krant en de universiteit. 'Neerslachtigheid', 'slapheid', 'gebrek aan kracht en bloei', dat waren de termen die hij hanteerde en, zo vervolgde hij, het lijkt wel of de elites die toestand 'moedeloos hebben geaccepteerd en lusteloos zitten te wachten op een dramatische verlossing'.

Die dramatiek kwam er, amper drie weken later, met de moord op Pim Fortuyn – en wat er daarna volgde weten we allemaal. Een aanzienlijk deel van de bevolking voelde zich in de steek gelaten door een

aanzienlijk deel van de elite en liet dat krachtig merken. Termen als 'linkse kerk', 'Haagse kaasstolp', 'grachtengordel' werden gemeengoed.

Dat proces vrat door.

Vandaag de dag wordt het begrip elite niet meer geassocieerd met topkwaliteit, maar met ivoren torens, intellectuele blindheid, vriendjespolitiek, bonussen, gegraai, interim-managers, wanbeleid. De oude elite verkeert, in de woorden van het Sociaal en Cultureel Rapport 2014, sinds Pim Fortuyn 'in een chronische staat van verlegenheid omtrent haar legitimiteit'. Er is *something rotten* in het Koninkrijk der Nederlanden, dat gevoel is breed aanwezig en, zo concludeert het SCP, daarin vormt de machtselite een fixatiepunt: daar slaat de bliksem van maatschappelijk onbehagen regelmatig in.

De deftigheid is, om in termen van Jaques de Kadt te spreken, opnieuw in het gedrang.

Populisme, binnen en buiten de gevestigde partijen, speelt daarbij zeker een rol. Populisten hebben immers permanent een vijand en wantrouwen nodig om het vuur van onvrede brandende te houden. Haat jegens 'de ander', of het nu gaat om de vreemdeling of de elites, is een zuiverend gevoel: als door een wonder worden tekortkomingen opeens deugden, worden de bestormers van kunsten en wetenschappen opeens redders van de gewone man, worden botheid en slechte smaak de normen voor Hollands nieuwe beschaving. Het is, kortom, buitengewoon aangenaam en verslavend, elites pesten. En het is, net als kankeren op de jeugd, van alle tijden.

Toch is hier veel meer aan de hand. De afgelopen dertig jaar is onze wereld op een manier veranderd die zo ingrijpend is dat we de gevolgen nog nauwelijks kunnen overzien. Op het internationale vlak loopt het tijdvak van de Westerse hegemonie ten einde, nieuwe machten en denksystemen komen op, vergeten en verwrongen geesten vliegen opeens weer rond, chaos dreigt, dood en verderf liggen naast de deur. We leven, anders gezegd, op Europees en globaal niveau in een uitzonderlijke overgangstijd, met uitzonderlijke crises en uitdagingen terwijl onze nationale en Europese leiders, op een paar na, juist niet zo uitzonderlijk zijn. Dat is een probleem – en dat voelen de mensen.

Hier en daar wordt wel gesproken over de twee politieke krachtenvelden die, over de hele wereld, gezamenlijk de middenklasse in de tang hebben genomen. Aan de top hebben we te maken met de mondiale plutocratie, de elites van de megaconcerns, met name in de technologie

en de financiële sector, die volstrekt zijn losgezongen van nationale en lokale banden, en van het normale bestaan in zijn algemeenheid. Aan de onderkant worden diezelfde middengroepen dagelijks gemangeld door ontspoorde managers, graaiende opperbazen en een losgeslagen publiek-private sector, personen en instituties die zich ook hebben losgemaakt van de normale wereld.

Beide groepen zijn, aan de boven- en onderkant, bezig om een eigen, vrije ruimte voor zichzelf te veroveren, buiten het bereik van wetten, staatsgezag en normaal fatsoen. Dat geldt ook voor Nederland. In wezen gaat de huidige discussie over de banken over die vrije ruimte, een ruimte die is losgeslagen van iedere moraal en ieder sociaal verband. En heus niet enkel over bonussen en een ton loonsverhoging.

We hebben, meent de cultuurfilosoof René Cuperus, op dit moment te maken met 'pseudoleiders zonder troepen en zonder kompas'. Het probleem van de elite is in zijn visie vooral het feit dat die niet meer geworteld is in een nationale gemeenschap. Daardoor ontstaat een gedesoriënteerde en weifelende elite die niet meer vertrouwt op de eigen politieke intuïtie en het eigen kwaliteitsgevoel. Dit in schril contrast met de oude, *gebildete* elite, een elite met een bepaalde visie en met bepaalde uitgangspunten, zoals die tot voor kort bestond.

Cuperus heeft absoluut een punt. In Nederland gebeurde daarnaast echter nog iets anders. Hier werden de afgelopen decennia overal de traditionele elites vervangen door nieuwe elites die van beneden af de maatschappelijke ladder bestormden. Tot eind jaren tachtig, zo blijkt uit onderzoek van onder anderen Marcel Metzke, werd binnen het bedrijfsleven nog zo'n tachtig procent van de functies bezet door de traditionele elite en door het old boys network. Nu is dat nog maar ongeveer twintig procent. Dat is een verschuiving die enorme consequenties heeft.

De traditionele elites maakten, elk op hun eigen manier, onderdeel uit van de vertrouwenssamenleving die Nederland ooit was. Ze waren dikwijls vervlochten met zuilen, met name ook met het emancipatiestreven van de zuilen. Dat schiep sterke banden, ondanks alle kritiek. Het was 'onze Willem Drees', 'onze Jelle Zijlstra', ja, zelfs nog 'onze Joop' en 'onze Dries'.

Ook de elites die afkomstig waren uit de oude kringen van bevoorrechte milieus maakten vaak – niet altijd trouwens – deel uit van die vertrouwenssamenleving. O, lieve hemel, nee, heilig waren ze allerminst, die oude elites. Maar ergens, ergens leefde nog altijd het ideaal van de

‘mercator sapiens’. Het motto ‘noblesse oblige’ was bepaald geen loze kreet.

‘Wat nuttig schijnt, mag niet oneerlijk zijn,’ schreef Barlaeus. ‘En dat wat oneerlijk is, mag niet nuttig schijnen.’ Zo nu en dan kwam dat credo nog steeds boven water.

Onze huidige elite is gedemocratiseerd. Dat is een groot goed. Het is een zogenaamde meritocratie geworden, een elite die voor een groot deel wordt gevormd door getalenteerde stijgers. Die machtsovername verliep hier over het algemeen soepel, juist omdat we zo’n egalitair land zijn. Ongemerkt veranderde de elite van Lux et Libertas zo in de elite van Lux. De zelfverzekerde leefsfeer van een ‘noblesse oblige’ hebben deze stijgers namelijk nooit meegekregen.

Wel zijn ze stuk voor stuk kinderen van de jaren zestig en zeventig, opgevoed en opgeleid in een cultuur waarin alles draaide om de ‘bevrijding’ uit oude banden en tradities, om de individuele ontplooiing, om de herontdekking van het ‘ik’. De weg naar die felbegeerde top is nu een individueel gevecht, een boodschap die dag na dag door politici en andere schoolmeesters van de daken wordt geroepen. Wat tegenwoordig telt zijn vooral de eigen keuzes en prestaties, de eigen kwaliteiten, de eigen show – ook al bouwt men in werkelijkheid eindeloos voort op de inspanningen van anderen.

Het is een in zichzelf rondzingend denksysteem, deze cultuur van ‘The Big Me’, buitengewoon aantrekkelijk en tegelijk zeldzaam vervreemdend. Je ziet het in de bancaire sector in extreme mate, maar ook overal elders. Volksvertegenwoordiger is in deze wereld van uitblinkers geen ambt meer, maar een fase in een individuele politieke loopbaan. Blijven is een teken van zwakte, trouw een vorm van onmacht. Een bejaarde is een product – ja, letterlijk –, een kind een cijfer.

Alleen: stiekem tellen ook binnen deze nieuwe elites oude studievrienden, adresboekjes en tientallen nevelige codes nog altijd stevig mee. En groot is dan de bitterheid als, ondanks eindeloze ambities, de top om die reden nooit wordt bereikt.

Bovendien: de keerzijde van de boodschap van deze meritocratie is spijkerhard. Wie de top niet haalt heeft immers gefaald, of heeft niet genoeg talent. De garantie van de vaste positie die bij het oude netwerk hoorde, het solide eindpunt na een levenslange loopbaan, is totaal verdwenen. Niet voor niets is de term ‘loser’ het laatste decennium gemeengoed geworden.

Sommige auteurs menen dan ook, en ik deel die opvatting, dat het huidige anti-elitarisme niet zo sterk is gegroeid *ondanks* de opkomst van onze meritocratie, maar juist *dankzij* die meritocratie.

Het is, als het erop aankomt, niet vertrouwen en zelfvertrouwen dat meritocratie voortdrijft, maar angst. Die angst is zelfs, mede, de drijfveer achter het voortdurend opschroeven van de beloningen, want ja, hoe hoger de top, des te dieper de val, en des te zachter en dikker het kussen moet zijn.

De Amerikaanse sociologe Barbara Ehrenreich schreef ooit een boek over de innerlijke drijfveren van de Amerikaanse middenklasse onder een titel die eigenlijk alles zei: *Fear of Falling*. Datzelfde kan gezegd worden over de Nederlandse elites van vandaag.

Opnieuw is dus de deftigheid in het gedrang. In het essay dat deze titel draagt, uit 1936, beschrijft Jacques de Kadt hoe de welwillende deftigheid van die jaren is vastgelopen in het spanningsveld tussen de met de mond beleden principes en het comfort van een stilzwijgend conformisme. Bijna altijd kiest men, uiteindelijk, voor het laatste.

Die verleiding is inderdaad groot, de aantrekkingskracht van dat zacht verende bestaan waarmee je, als elite, door het leven glijdt, met voortdurend leuke, interessante en prettig ruikende mensen om je heen. Ja, elite corrumpeert.

Barlaeus leed aan wanen, hij dacht soms dat hij van stro was, uiteindelijk verdronk hij zichzelf in een put omdat hij, naar men zei, dacht dat zijn stro in brand was gevlogen. Maar willen we dat, als elite, eindigen als brandend stro?

Iedere gemeenschap, ieder systeem, ook het onze, heeft, wil het op de lange termijn overleven, een morele tegencultuur nodig. Een cultuur die dwarsligt, die vragen stelt, die andere waarden in het zoeklicht zet. Een goed functionerende elite is daar voortdurend mee bezig. Ook Barlaeus en de zijnen zochten al naar zo’n tegencultuur, ze beseften dat de middeleeuwse religieuze waarden waarin hun ouders en grootouders hadden geleefd steeds minder telden en dat daar iets anders voor in de plaats moest komen. Dat geldt, vier eeuwen later, evenzogoed voor ons.

De Chicago-econoom Deirdre McCloskey heeft het in dit verband over de zeven ‘Bourgeois Virtues’. Ze somt ze op in haar gelijknamige boek: de vier klassieke deugden Wijsheid, Rechtvaardigheid, Gematigdheid en Moed, plus de drie christelijke deugden Geloof, Hoop en Liefde. Dat zijn, volgens haar, de waarden waarop het ethische sys-

teem van het Westen draait. 'Zonder hen,' zegt ze, 'zou er geen moderne markteconomie bestaan'. En, zo voegt ze er en passant aan toe, dat was ook de kracht van de Hollandse Gouden Eeuw: de menselijke verbinding, waarvan vertrouwen een belangrijk deel vormt, is essentieel voor een goede handelsrelatie, ook vandaag nog.

Een goede elite kenmerkt zich door kwaliteit, zeker, maar ook door empathie en courage. Een goede elite erkent dat ze een elite is, en dat zo'n positie verplichtingen schept, en verantwoordelijkheden. 'Noblesse oblige', in de breedste zin van het woord. Een goede elite luistert en kijkt met duizend ogen en oren. Een goede elite ligt dwars. Een goede elite durft het idee los te laten dat politiek alleen maar een vorm is van publiek management, durft luidop te dromen, durft ook onaangename waarheden onder ogen te zien en uit te spreken. Een goede elite durft te verliezen en klappen te krijgen. Een goede elite vecht voor het ambt, als trotse dienaren van de publieke zaak. Een goede elite gedraagt zich niet als burgers, maar als *citoyens*, elke dag.

Kwaliteit, empathie en courage, ja, die hebben wij, als elite, in deze tijd nodig.

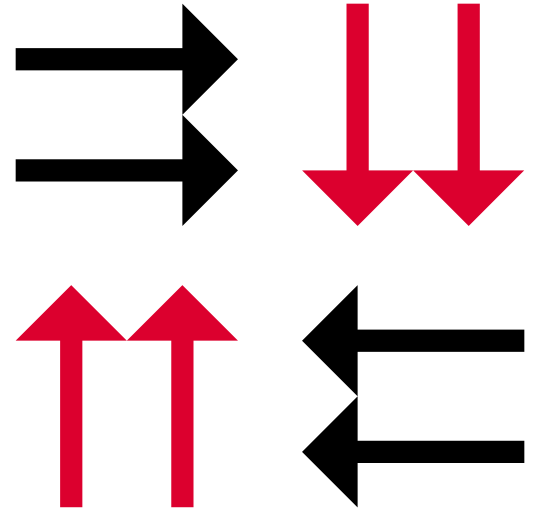
Maar de grootste van deze drie is courage.

La Sfera Armoniosa
& Geert Mak

La Sfera Armoniosa en Geert Mak zijn geen onbekenden voor elkaar. Het Nederlandse barokensemble en barokorkest, opgericht in 1992 – hetzelfde jaar waarin Mak met *De engel van Amsterdam* zijn eerste bestseller publiceerde –, heeft regelmatig opgetreden met de schrijver. Mak vertelde dan: over het muzikleven in de Gouden Eeuw, ten tijde van de Muiderkring, of over de muziekgeschiedenis van de hoofdstad tot in 1888 het Concertgebouw werd geopend. La Sfera Armoniosa speelde er toepasselijke muziek bij. Precies zoals ze ook bij de uitreiking van de Gouden Ganzenveer deden.

Deze vertelconcerten passen uitstekend bij de zoektocht van het muziekgezelschap onder leiding van Mike Fentross naar nieuwe vormen, nieuwe muziek, nieuw publiek. La Sfera Armoniosa wil niet alleen de grote namen brengen

van het tijdperk waarin het zich heeft gespecialiseerd: Claudio Monteverdi, Georg Friedrich Händel, Antonio Vivaldi. Het ensemble voert ook minder bekende muziek uit, die na uitvoerig speurwerk is gedistilleerd uit zeventiende- en achttiende-eeuwse muziekdrukken en manuscripten. Het bracht moderne wereldpremières van vergeten opera's als *La Rosinda* van Francesco Cavalli, *L'Ipermestra* van Pasquale Cafaro en *Granida* van P.C. Hooft. Ook schroomt het gezelschap niet om een programma samen te stellen met muziek van Monteverdi én Arnold Schönberg.

De baanbrekende programma's brachten La Sfera Armoniosa op de vooraanstaandste muziekfestivals en in de vermaardste concertzalen. Van het Festival van Vlaanderen en het Holland Festival Oude Muziek Utrecht tot de Haydn Fest-

spiele en het Monteverdi Festival Cremona.

Bij de uitreiking van de Gouden Ganzenveer speelden Mike Fentross (luit en theorbe), Emma Huijsser (harp en blokfluit) en Brigitte van Hagen (sopraan) vier even intense liefdesliederen. Twee van Constantijn Huygens, een van de voormannen van de Muiderkring, een van diens tijdgenoot Jacob van Eyck en een van Monteverdi. De teksten, inclusief Nederlandse vertaling, staan in deze bijlage bij het veertiende Gouden Ganzenveerboekje dat is gewijd aan Geert Mak, de laureaat van 2015.

Fentross is de artistiek leider van La Sfera Armonioso. Hij kon in 1988 na afronding van zijn studie luit en barokgitaar aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag, onder meer bij luitpionier Toyohiko Satoh, direct aan de slag bij toonaan-

gevende barokensembles als Les Arts Florissants, Combattimento Consort Amsterdam en Al Ayre Español. In heel Europa trad hij op als solist en continuospeler. In 1994 won hij het Van Wassenaer-concours. Een van de hoogtepunten uit zijn werk als continuospeler zijn de opnamen van de complete Bach-cantates met The Amsterdam Baroque Orchestra onder leiding van Ton Koopman.

Huijsser studeerde tot 2011 blokfluit bij Dorothea Winter, Sébastien Marq en Daniël Brügger aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag. Zij specialiseerde zich in het arrangeren en transcriberen van muziek voor blokfluit en schreef een scriptie over de werken die Bach transcribeerde. Sinds 2009 volgt zij met financiële steun van een Huygens-beurs en het vSB-Fonds barokharp bij Mara Galassi aan de Scuola Civica di Musica in Milaan.

Momenteel gaat zij op voor een masterdiploma.

Van Hagen behaalde in 2013 een masterdiploma aan het Codarts Conservatorium Rotterdam bij Roberta Alexander. Tijdens haar studie werd ze gecoacht door Jard van Nes, momenteel krijgt ze coaching in Berlijn van Abbie Furmanky en John Norris en in Nederland van Hanneke de Wit. Ze was als soliste te beluisteren in onder meer de *Matthäus Passion* van Johann Sebastian Bach en het *Stabat Mater* van Giovanni Battista Pergolesi. Ze volgde masterclasses bij onder andere Barbara Bonney, Michael Chance en Barbara Hannigan.

QUE FERONS-NOUS?

Que ferons-nous, mon pauvre coeur?
A qui s'en faut il prendre?
Cloris est sourde à la fureur
Des cris que sans crier elle souloit entendre.
Ne parlons plus qu'au silence des bois;
Au moins, forest, quoy que tu sois
Comme Cloris, sourde, muette et belle,
Tu ne fuis pas comme elle.

tekst en muziek Constantijn Huygens

WAT MOETEN WE?

Wat moeten we, mijn arme hart?
Wie kunnen we hier op aanspreken?
Cloris is doof voor mijn hartstochtelijke kreten
Die ze steeds onbewogen heeft aangehoord.
Laten we alleen nog spreken in het stille bos;
Al ben je, bos, even doof
Als Cloris, en stom en mooi,
Jij vlucht tenminste niet, en zij wel.

MORTE DOLCE

Se la doglia e 'l martire
Non può farmi morire,
Mostrami almen, Amore,
Come di gioia e di piacer si more.

Voi, che la morte mia negl'occhi avete,
E la mia vita siete,
Dite ch'io mora a tutte l'ore,
Ch'io son contento poi
Mille volte morir, ma in braccio a voi.

tekst Giambattista Marino
muziek Constantijn Huygens

ZACHTE DOOD

Als smart en lijden
Mij niet kunnen doen sterven,
Toon me dan tenminste, o liefde,
Hoe te sterven van blijdschap en van vreugde.

Jij, die mijn dood in je ogen hebt,
En mijn leven bent,
Zeg me dat ik elk ogenblik doodga,
Dat ik duizendmaal wil sterven,
Mits in jouw armen.

AMARILLI MIA BELLA

Amarilli, mia bella
Non credi, o del mio cor dolce desio,
D'esser tu l'amor mio?
Credilo pur, e se timor t'assale,
Prendi questo mio strale,
Aprimi il petto e vedrai scritto in core:
Amarilli, Amarilli, Amarilli è il mio amore.

tekst Giovanni Battista Guarini

muziek Jacob van Eyck, naar Giulio Caccini

AMARILLI MIJN SCHONE

Amarilli, mijn schone
Geloof jij niet dat de liefde die ik u betone,
Niet in mijn hart zou wonen?
Geloof het vrij, en vrees je onderwijlen,
Neem een van deze pijlen,
Open deze borst en je vindt het in het hart
geschreven:
Amarilli, Amarilli, Amarilli, mijn leven.

Quel sguardo sdegno
 Lucente e minaccioso,
 Quel dardo velenoso
 Vola a ferirmi il petto.
 Bellezze ond'io tutt'ardo
 E son da me diviso.
 Piagatemi col sguardo,
 Sanatemi col riso.

Armatevi, pupille
 D'asprissimo rigore,
 Versatemi su'l core
 Un nembo di faville.
 Ma 'labro non sia tardo
 A rattivarmi ucciso.
 Feriscami quel sguardo,
 Ma sanimi quel riso.

Beg'occhi a l'armi, a l'armi!
 Io vi preparo il seno.
 Gioite di piagarmi
 In fin ch'io venga meno!
 E se da vostri dardi
 Io resterò conquiso,
 Feriscano quei sguardi,
 Ma sanami quel riso.

tekst anoniem
muziek Claudio Monteverdi

Die boosaardige blik,
 Oplichtend en bedreigend,
 Die vergiftigde pijl
 Vliegt om mijn borst te treffen.
 Schoonheid die mij in brand zet,
 Ik ben mezelf niet meer.
 Verwond me met uw blik,
 Genees me met uw lach.

Wapent u zich, pupillen
 Met allerwrangste strengheid,
 En giet over mijn hart
 Een vonkenregenwolk.
 Maar draal niet, mond, om mij
 Uit de dood op te wekken.
 Beschiet me dan, o blik,
 Maar genees me, o lach.

Mooi bewapende ogen!
 Ik bereid u mijn borst.
 Verwondt met genoeg
 Zodat ik het begeef!
 En wanneer door uw pijlen
 Ik overwonnen word,
 Schiet u dan op mij, blikken,
 Maar genees me, o lach.

Omdat iemand als individu moed opbrengt *Nelleke Noordervliet en Paul Rosenmöller over elites*

De openbare discussie van de Academie De Gouden Ganzenveer begon met een waarschuwing. Niet alleen aan de twee deelnemers: schrijfster Nelleke Noordervliet en voorzitter van de vo-raad Paul Rosenmöller, die bij velen nog altijd vooral bekend is als voormalig fractievoorzitter van GroenLinks in de Tweede Kamer. Maar ook aan het gehoor in The Grand. Velen zouden de vraag die de laureaat de Academie heeft voorgelegd meteen verbasteren, legde moderator Paul Schnabel uit. Het is niet: wat is er mis met *de* elite? Het is: wat is er mis met *een* elite? Het gaat er niet om wat de bestaande elite mogelijk verkeerd doet, het gaat erom waarom het slecht zou zijn dat Nederland een elite – of meerdere elites – heeft.

Daarop vroeg Schnabel aan de twee Academieleden naar hun eigen plek in een elite. ‘Als men tegen jou zegt: “mevrouw Noordervliet, u bent wel elite”, hoe voelt dat?’

‘Dan moet ik, na Geerts betoog van zo-even te hebben aangehoord, van hem ruiterlijk antwoorden: dat voelt prettig.’

‘Maar dat voelt het niet, hè?’

‘Nee,’ beaamde Noordervliet. Waarna ze verklaarde: ‘In de afgelopen vijftig, zestig jaar kwamen er, zoals Geert ook zei, voor het eerst mensen uit andere lagen van de bevolking naar boven. Die namen, om het pregnant te formuleren, de macht over. De oude elite verdween, een nieuwe werd geformeerd, maar juist de groep die deel uit ging maken van de nieuwe elite – de generatie die, zoals onder anderen Geert en ik, jong was in de jaren zestig – keerde zich tegen het gezag van welke elite dan ook. Het geeft dan een raar, ambivalent gevoel als je desondanks zelf gezag moet dragen.’

‘Als iemand tegenwoordig tegen je zegt dat je deel uitmaakt van een elite, is dat doorgaans ook beledigend bedoeld,’ zei Schnabel. ‘Het doet pijn om te horen.’

‘Dat weet ik niet. Er zit altijd een zekere mate van jaloezie in het gebruik van de term “elite”. Jaloezie of zelfs rancune – Ter Braak heeft daar al over geschreven. Dus je kunt zulke beledigingen wel vervelend vinden. Je kunt ook rare excuses verzinnen: “U ziet het niet helemaal goed, ik ben erg gewoon gebleven, ik heb veel contact met eenvoudige mensen zoals mijn groenteboer.” Maar je weet vaak *wie* het zegt, die je

voor “elite” uitmaakt. Het is alleen: als iemand mij “elite” noemt en mij zo in een hoekje duwt, word ik daar huiverig van. Ik hou er niet van als iets mij wordt opgedrongen. Dat wijst ook weer op het tegenstrijdige dat naar boven komt als je over elite praat.’

‘Eigenlijk zou het een kwestie van courage zijn – waartoe Geert de elite oproept – als je tegen iemand die je boosaardig, zelfs vijandig bejegt, zegt: “Elite? Puh, ik lekker wel, jij niet.” Maar dat doe je niet.’

‘Nee,’ vond ook Noordervliet. ‘Dat is te kinderachtig.’

Rosenmöller dan. Hij was lange tijd lid van de politieke elite. De blik op deze kaste is sterk veranderd in de periode (van 1989 tot 2003) dat hij Kamerlid was, stelde Schnabel. ‘Ooit had je klassieke beelden van “onze Joop” en “onze Willem” – mensen die heel lang en continu de kopstukken van een beweging waren. Dat is weg. Zijn de mensen veranderd? Of eerder het partijlandschap? Hoe kijk je daarnaar, nu je op grotere afstand van Den Haag staat?’

‘Ik heb het ook niet meer over “onze Bram”,’ antwoordde Rosenmöller, verwijzend naar Bram van Oijk, destijds nog fractievoorzitter van GroenLinks in de Tweede Kamer. ‘Zei ik dat toch, dan zou je denken: “Wie is dat? Waar heb je het over?” De veranderingen komen door de ontzuiling en de individualisering van de samenleving, zoals Geert in zijn verhaal zei. Maar ook de migratie sinds de jaren zestig, de veranderingen in de grote en middelgrote steden en de globalisering hebben ertoe geleid dat de sociale cohesie is verbrokkeld. Het is een maatschappelijke segregatie die al tientallen jaren aan de gang is. Dat heeft de angst bij gewone mensen gevoed. Wat brengt deze maatschappij ons nog?, vragen zij zich af. Die ontwikkelingen leiden vanzelf tot grotere afstanden met de elite, meer kritiek op hen, met alle gevolgen van dien. Denk daarbij ook aan de transparantie die is ontstaan door de revolutie in de informatietechnologie, waardoor iedere uitspraak *in no time* publiek is bij iedereen. Dat vergroot het gevoel van onbehagen en het verschil tussen de *haves* en *have nots*.’

‘Ook dat is een verschil met vroeger,’ erkende Schnabel. ‘De afstand tussen de gezetenen, de burgemeesters en anderen met functies, en het electoraat is een stuk kleiner geworden.’

‘Zeker. Heel klein is die tegenwoordig.’

‘Is daardoor een soort aura rond politici weggevallen? Je hebt zelf in die positie gezeten, dat je eerst door een partij wordt omarmd – ik weet eigenlijk niet of dat een comfortabel gevoel is...’

‘Ik heb comfortabele momenten meegemaakt,’ onderbrak Rosen-

möller hem. ‘En oncomfortabele momenten. De laatste blijven je langer bij dan de eerste, moet ik heel eerlijk zeggen. Zeker in 2002 [het jaar van de moord op Fortuyn] lagen de comfortabele en oncomfortabele momenten in tijd heel dicht bij elkaar. Maar bij oncomfortabele momenten moet je nooit vergeten dat die belangrijker zijn voor je eigen vorming. Je leert meer van tegenslag dan van wat meezit.’

‘Maar wat vooral belangrijk is,’ vervolgde hij, ‘is het woord “visie”. Ik geloof heel erg dat je, lid van de elite, met een geloofwaardig verhaal, waarover je hebt nagedacht en dat je offensief naar voren brengt, ook in het huidige populistische Nederland van het begin van de eenentwintigste eeuw een heel eind kan komen. Of je nou politicus, artiest of voor mijn part bankier bent. Maar dat overtuigende verhaal ontbreekt bij veel mensen. Misschien ook wel bij mij.’

‘Wie heeft er op dit moment in dit land zo’n verhaal?,’ vroeg Schnabel zich af, ‘Een verhaal waarvan je zegt: dat heeft betekenis voor de toekomst, een verhaal waardoor mensen zich geïnspireerd voelen, waarbij ze een leiderschapsgevoel krijgen – in de positieve zin van het woord. Het hoeft niet per se iemand uit de politiek te zijn.’

‘Job [Cohen], zoals hij in 2002 optrad – en dat is niet omdat hij in de zaal zit, maar omdat ik een fan ben van zijn bestuursstijl en bewondering heb voor alles wat hij als burgemeester in Amsterdam heeft neergezet. Ik denk ook aan de huidige burgemeesters van de twee grote steden, zeker in de laatste moeilijke maanden [na de aanslag op *Charlie Hebdo* in Parijs]. Ahmed Aboutaleb heeft op zijn prominente bestuurlijke positie in misschien wel de moeilijkste stad van het land courage getoond. Als ik dat woord van Geert mag lenen: courage. Want dat is, denk ik, waar het om gaat. Misschien geldt wel, zoals vertrouwen tonen vertrouwen oplevert, dat courage tonen je respect oplevert. Ook al ben je onderdeel van een bestuurlijke elite.’

Hierop voelde Noordervliet zich genoodzaakt te interveniëren. ‘Wat heeft het met elite te maken als een individu moed toont? De elite, zoals we er nu over praten, lijkt een gezelschap te zijn dat zich houdt aan ongeschreven regels, dat elkaar beschermt, waar je geen toelatings-examen voor hoeft te doen. Zoals dat vroeger bestond. Wie in het openbaar bestuur actief was, kon dan ook een beroep doen op het gesloten systeem van een elite met zijn eigen moreel besef. Iedereen hield zijn hand boven elkaars hoofd. Dat is veranderd. Die elite bestaat niet meer. Je hebt nu verschillende elites die zo’n beetje rond een leeg centrum cirkelen. Elites als los zand. Iedereen moet het daarin zelf

doen. Ook Aboutaleb, die dat bij uitstek laat zien. Hij is een goede burgemeester – niet omdat hij behoort tot een bestuurlijke elite, maar omdat hij als individu, met zijn eigen geschiedenis en achtergrond, de moed opbrengt om te handelen zoals hij doet. Als je iedereen die juist handelt de elite noemt, schep je een kunstmatige wolk om allemaal verschillende individuen.’

‘Daarom,’ vervolgde ze, ‘denk ik dat Geert geen elite aanspreekt – een vage groep mensen die weleens in de krant schrijft of zo – maar dat hij een beroep doet op ieder mens afzonderlijk. Het gaat niet om dé bankiers die allemaal graaien en zich verrijken. Dat zijn te makkelijke generalisaties. Het gaat om iedere bankier die voor zichzelf het moreel juiste gedrag zou moeten vertonen.’

‘En als je dat relateert aan het thema van de ontindividualisering van de elite dat Geert aansneet,’ stimuleerde Schnabel haar door te denken. ‘Men beschermt en steunt elkaar niet meer. Zou daardoor inderdaad een *fear of falling* zijn ontstaan waarover hij sprak? De angst om de veiligheid van de groep te verliezen waar je deel van uitmaakt.’

‘Maar natuurlijk,’ reageert Noordervliet resoluut. ‘Als wij een intellectuele elite zouden zijn in de oude definitie van het woord, zouden we allemaal elkaar de hand boven het hoofd houden. *Forget it!* We worden eruit geknikkerd zodra we even niet meer voldoen. Dat verklaart voor een groot deel waarom we zo conformistisch zijn geworden. Want we zijn misschien nog nooit zo individualistisch geweest als de afgelopen twintig jaar, we zijn óók nog nooit zo conformistisch geweest. Dat geldt niet alleen voor de elite, dat geldt voor iedereen. Er worden veel strengere regels gesteld aan alle individuen die in deze wereld rondlopen. Veertig jaar geleden kon je als een idioot over straat. Dat moet je nu niet meer doen. En omdat er geen vangnet is, is iedereen panisch bij de gedachte uit de boot te vallen. Dus angst, ja, er is zeker angst. En of die kan worden opgelost? Ik weet niet. In ieder geval niet door een elite, vermoed ik. Ik gok eerder op dappere individuen. Zoals Geert.’

Het thema elite bracht Schnabel zijn leermeester in herinnering: de socioloog Piet Thöenes. ‘Hij introduceerde in 1962 in zijn proefschrift het begrip “verzorgingsstaat” – als vervanging voor de toen gangbare term “welvaartsstaat”, omdat zijn benaming ook te maken had met zorg en welzijn en niet alleen met economische welvaart. Hij beschreef dat de Nederlandse staat in de jaren vijftig wordt ontwikkeld door een planvolvoerende elite, bestaande uit ambtenaren en politici, die wisten wat goed voor ons was – sociale zekerheid, gezondheid en onderwijs voor

iedereen – zonder ons ooit te vragen of wij dat wel wilden. Als je dat contrasteert met het huidige populistische beeld van een elite die denkt: wij gaan doen wat u leuk vindt en dan gaat u ons ook wel leuk vinden. Maar het gaat me nu om dat verantwoordingsaspect. Dat ontbrak destijds. Men deed gewoon.’

‘Het was, zoals je zegt, een andere tijd,’ reageerde Rosenmöller. ‘Men richtte een land in opbouw in. We zitten nu in een onvergelijkbaar tijdperk. We hebben eerst, vanaf medio jaren negentig, de sterkste hoogconjunctuur in honderd jaar gehad, direct gevolgd door de ergste crisis in honderd jaar, die nu al acht, negen jaar aan de gang is. Dat is een contrast zoals we zeker sinds de Tweede Wereldoorlog niet meer hebben gezien.’

Terwijl hij het zei, realiseerde hij zich dat er ook groepen in de samenleving zijn waaraan de crisis volstrekt voorbij is gegaan. Hoe kunnen die groepen, niet zelden juist de elites van Nederland, dan nog weten wat goed voor de bevolking is?

‘Ik betrap mezelf er ook op dat ik delen van dit land niet ken,’ vertelde Rosenmöller. ‘Ik was een paar weken geleden op een school, zes kilometer verderop in Amsterdam-Zuidoost, met alleen maar Antilliaanse en Surinaamse leerlingen. Geen 98 procent, maar 100 procent. De schoolleider vertelde mij welke problemen de school heeft. Het eerste: de meisjes hebben maar één doel en dat is voor hun twintigste moeder worden. Het tweede: tachtig procent ontbijt niet. Het derde: van alle 550 leerlingen hebben wij een dossier. Dat is ook Nederland, maar wel een Nederland dat ik bijna niet ken. Misschien kan het publiek voor zichzelf nagaan of zij dit Nederland wel kent. Maar ik denk dat het iets zegt over de verbinding tussen de elite en de samenleving. Ik denk dat de elite de samenleving vroeger, toen deze was georganiseerd in zuilen, beter kende dan nu. Al moet ik er meteen bij zeggen: de samenleving was destijds overzichtelijker dan nu.’

‘Er was toen ook veel achterstand, armoede, verwaarlozing,’ wierp Schnabel tegen.

‘Zeker. Maar de mensen die toen in een armoedige situatie zaten, hadden het idee dat er voor hen werd gezorgd. Gemeentelijk of landelijk, er waren mensen die voor hen streden. Dat gevoel is weg.’

‘Hadden ze dat gevoel echt, denk je?’ wierp Schnabel opnieuw tegen. ‘Had men niet eerder het gevoel: de wereld van de politiek, dat is een andere wereld waarin wij niet thuishoren, dat is niet voor ons soort mensen? En men accepteerde dat het zo was.’

‘Nee,’ zei Rosenmöller nogmaals. ‘Of het nou “onze Hans”, “onze

Dries” of “onze Joop” was, los van je eigen sociale groep, je stemde dezelfde partij. Dat deed je, dat doe je, dat bleef je altijd doen. Dát is helemaal weg.’

Ook de media zijn sterk veranderd in vergelijking met vijftig jaar geleden, merkte Schnabel op. ‘Vroeger vormde die een beschermende kring in de eigen wereld. Kranten als *Het Vrije Volk* en *Het Parool* zetten “onze Joop” of, later, “onze Wim” neer. Nu hebben de media een andere rol. Ze zijn zelf een soort elite geworden – al mag je dat nooit tegen ze zeggen – die ons voorhoudt hoe de wereld werkelijk in elkaar zit. Vaak op een kritische en negativistische manier.’

‘Dé media, ook al zo’n verrukkelijke generalisatie,’ reageerde Noordervliet. ‘Ik weet niet of de media zich bezighouden met zoiets als maatschappelijke doelstellingen of visies.’

‘Dat was wel zo.’

‘Ja, dat was wel zo,’ erkende Noordervliet. ‘Toen media verbonden waren aan zuilen. Eigenlijk zou het interessant zijn om een historisch overzicht te maken van elites in de samenleving. Toen Nederland in 1848 een stevige democratie kreeg, konden achtergestelde groepen binnen het geraamte van die democratie via hun kampioenen – meestal afkomstig uit hogere klassen – de maatschappelijke ladder beklimmen. De arbeiders, de vrouwen. Steeds meer groepen kregen iets te zeggen over wat we te verdelen hadden. Steeds meer belangen gingen meespelen.’

‘De elites van die verschillende groepen losten het aan de top keurig met elkaar op,’ vervolgde ze, ‘terwijl de mensen aan de basis goed gescheiden werden gehouden. Een katholiek kind moet niet met een protestants kind spelen! Dankzij de gehoorzaamheidscultus die toen heerste, werd dat geaccepteerd. Wie boven je stond, wist het beter. De baas, de onderwijzer, de dokter. Sinds de jaren zestig is dat teloorgegaan. De dokter weet het nooit meer beter. Hij wordt over de tafel getrokken door zijn mondige patiënten.’

‘Die verandering, waarbij de oude elites het simpelweg hebben verloren, heeft voordelen gehad,’ besloot ze, ‘maar ook nadelen. Zonder twijfel. Alleen: Het creëren van nieuwe elites zie ik als een nostalgische pleister op de wonde die misschien beter op een andere manier moet worden genezen.’

Alle veranderingen ten nadele van de oude elite nemen niet weg, vond Schnabel, dat het verlangen naar een elite, naar leiderschap, naar een inspirerend voorbeeld, niet is verdwenen.

‘Daar ben ik altijd heel huiverig voor,’ zei Noordervliet meteen.

‘Jij persoonlijk, ja. Maar herken je dat verlangen in de samenleving ook?’

‘Ja. Om de haverklap hoor je daarom: “Mark Rutte heeft geen visie”. Of: “Die heeft wel visie.” Vreselijk. Jij gebruikte het woord daarnet ook.’ Ze wees naar Rosenmöller. ‘Maar ik denk bij het woord “visie” altijd: wát moet er dan worden gezien?’

‘Ik denk ook dat er een verlangen naar leiderschap is,’ reageerde Rosenmöller. ‘Als ik heel eerlijk ben, moet ik zeggen dat ik als burger van dit land in een woelige wereld ook verlang naar een bepaalde mate van identificatie met een leider die voor mij opkomt.’

‘Maar laten we het een leider wel toe om te leiden?’ vroeg Schnabel.

‘Bijna niet,’ zei Rosenmöller.

‘Welnee,’ hoonde Noordervliet. ‘Zodra een leider aantreedt zitten we allemaal klaar om die naar beneden te halen. En als je wel een buitengewoon charismatisch individu hebt die ons idee van leiderschap vertegenwoordigt, zie je dat zo iemand na twaalf jaar aan het bewind gek wordt. Na die periode stijgt het hem naar het hoofd en raakt een leider totaal van het pad af. Dus heb je een leider met een stevige visie, dan zet je die na zes jaar onmiddellijk af.’

‘Ik denk aan mevrouw Merkel,’ zei Schnabel. ‘Die nadert de grens van twaalf jaar.’

‘Wacht maar af! Poetin is de grens al lang overschreden. Lubbers had het eigenlijk ook een beetje aan het einde van zijn termijn als minister-president. Dus je moet voorzichtig zijn met leiders. Er is zeker behoefte aan een samenhangend verhaal over de samenleving, en aan mensen die dat verhaal goed kunnen vertellen. Maar wat je vooral hoopt is dat die individuen een draagvlak scheppen – ook zo’n modieus woord – voor vele andere individuen om naar voren te komen met hun ideeën, zodat er uiteindelijk iets ontstaat waarvan wij zeggen: ja, een iets andere samenleving.’

‘Wij kijken wel naar Amerikaanse presidenten als zulke type leiders,’ zei Schnabel. ‘Kijk naar de, vergeleken bij Amerika zelf, aanvankelijk bijna extreme verheerlijking van Obama in Nederland. Waarschijnlijk projecteer je, als je van een afstand naar zo iemand kijkt, alles wat mooi en wenselijk is op zo’n soort redder. Je leest nu bij allerlei commentatoren, nu het einde van Obama’s presidentschap nadert – in Amerika mag je maar acht jaar president zijn, heel goed dus –, dat zij ook heel hoge, waarschijnlijk volkomen irreële verwachtingen van hem hadden.’

‘Het is de vraag over wie zulke verwachtingen het meeste zegt,’ vond Rosenmöller. ‘De mensen die de verwachtingen hadden of de president die dat niet of nauwelijks waar kon maken. Maar als je toch de vergelijking trekt met Amerika: daar kunnen mensen trots vertellen over wat zij hebben gepresteerd, wie hier met zijn hoofd boven het maaiveld uitsteekt, duikt weg. De gunfactor is, anders dan in Amerika, bij ons laag.’

Over elites in andere landen gesproken. Zijn er nog voorbeelden, in Europa of elders in de wereld, waar een culturele elite nog functioneert, vroeg Schnabel zich af. ‘Een elite zoals de zeventiende-eeuwse elite waarvan Geert zo’n mooi beeld schetste. Een elite die nog steeds herkenbaar is voor ons dankzij hun nalatenschap in de vorm van muziek, literatuur en architectuur? Intuïtief denk je bij zo’n plek elders in de wereld aan Frankrijk. Eventueel Engeland.’

‘Dat zijn ook de twee voorbeelden die mij meteen te binnen schieten,’ reageerde Rosenmöller. ‘In Engeland heb je de kostscholen waar alle premiers op hebben gezeten. In Frankrijk kun je alleen toetreden tot de bestuurlijke top als je daar de specifieke opleiding voor hebt gedaan.’

‘Daar bestaat de beschermende structuur dus nog,’ zei Schnabel. ‘Men kent elkaar, men heeft samen gestudeerd, met heeft op dezelfde kostscholen gezeten. Niet altijd prettig natuurlijk.’

‘Maar wordt het land daar beter van?’, vroeg Rosenmöller.

‘Dat vraag ik me juist af.’

‘De vraag stellen is de vraag beantwoorden, in dit geval.’

‘Niet echt, zou ik zeggen,’ probeerde Schnabel.

‘Nee dus,’ beaamde Rosenmöller. ‘Ik kom graag in Frankrijk, maar ik zou het niet willen verruilen voor Nederland.’

Schnabel sneed daarop de empathie aan – ook één van de elementen die een elite volgens Mak moet hebben. ‘Empathie betekent dat je moet letten op de belangen en verlangens van anderen. Wat betekent die empathie daarom voor de opdracht van de elite?’

‘Empathie is een van de belangrijkste eigenschappen die een mens kan hebben,’ haakte Noordervliet hier op in. ‘Naar men zegt kan literatuur kinderen helpen om empathie te krijgen en te herkennen. Dus als wij het literatuuronderwijs blijven koesteren, zeg ik maar even tussendoor, dan zijn we daar al een eindje op streek.’

Gelach in de zaal. ‘Dat nemen we mee. Paul, jij voor de vo-Raad,’ zei Schnabel tegen Rosenmöller.’

‘Hannah Arendt heeft mooie dingen geschreven,’ ging Noordervliet onverstoord voort, ‘maar aan een boek was ze nog niet toegekomen. Dat was de laatste dat ze in haar hoofd had. Dat ging over oordeelsvermogen. Ik denk dat het onderscheid maken tussen wat van belang is en wat niet van belang is, gecombineerd met empathie, cruciaal is. Ook leren oordelen, zonder oordelen te definiëren als veroordelen, moet in het onderwijs dus duidelijk aan de orde komen.’

Een goed punt, vond Rosenmöller. ‘Empathie gaat over het gevoel: ben je nog verbonden met wat zich in de samenleving afspeelt. Of je nou publiek of privaat actief bent, of je jezelf tot de elite rekent of dat anderen je ertoe rekenen. Neem de ABN AMRO-kwestie [waarin de top zichzelf een omstreden salarisverhoging had toegekend]. Mensen die op toonaangevende plekken in de publiek sector hebben gewerkt, zoals Gerrit Zalm en Joop Wijn, waren dat gevoel op dat moment even kwijt. Dat kan gebeuren, we maken allemaal fouten. Maar als je het zes keer meemaakt? Dan is die verbinding weg.’

Rosenmöller heeft zelf zeven jaar in de Rotterdamse haven gewerkt, memoreerde hij. ‘Kistje, baaltje, doosje gesjouwd. Ongelofelijk veel van geleerd. Bij alle beslissingen waar ik bij betrokken ben, hou ik nog altijd in mijn achterhoofd: wat betekent dat voor de mensen waar ik toen mee werkte? Ik ga echt geregeld bij mezelf te rade. Ben ik niet te veel van hen losgezongen?’

‘Maar misschien is courage toch het belangrijkste,’ ging hij door. ‘Ik voel me nog altijd tamelijk senang bij de linkerkant van het politieke speelveld. Maar we hebben zestien politieke partijen in het parlement. Wie durft er over zijn schaduw heen te springen? Wie kan er de moed tonen om de boel bij elkaar te houden, om te zeggen: laten we gezamenlijk een visie ontwikkelen, en vanuit die visie krachten bij elkaar te brengen? Het is heel ingewikkeld, maar wel belangrijk.’

Nog één ding wilde Schnabel kwijt. ‘Doordat jij de verbinding aanbrengt met onderwijs,’ wees hij naar Noordervliet, ‘moest ik denken aan wat heel lelijk heet: *21st century skills*. Die aanleren is de opdracht van het onderwijs. Maar wat bedoelt men daarmee? Onderscheidingsvermogen, kritisch oordeel, inlevingsvermogen, kunnen communiceren, met elkaar kunnen samenwerken. Dát, gevoegd bij empathie en courage, zijn kwaliteiten die je alle kinderen zou willen meegeven, los van de vraag waar ze maatschappelijk vandaan komen. Eigenlijk zijn de oude elite-idealen dus algemene idealen. Idealen ook die je al in de antieke literatuur tegenkomt. Gematigdheid. Redelijkheid. Wijsheid.’

Daarmee was het tijd om in dit ‘mooie elitegezelschap heel elitair een hapje en een drankje te nuttigen,’ besloot hij met enige ironie. ‘Dat zijn van die kleine geneugten die er óók mogen zijn.’

De Gouden Ganzenveer 1955–1999 en vanaf 2002

De Gouden Ganzenveer werd in 1955 ingesteld door de Koninklijke Nederlandse Uitgeversbond bij zijn vijfenzeventigjarig bestaan. De uitgevers wilden met de prijs personen of instituten lauweren voor hun bijdrage aan de Nederlandse cultuur. Tot 2000 reikten de uitgevers de Gouden Ganzenveer met onregelmatige tussenpozen uit aan vijftien personen en vier instellingen. Bij het samengaan van de Koninklijke Nederlandse Uitgeversbond met de Nederlandse Organisatie van Tijdschrift-Uitgevers en de Vereniging De Nederlandse Dagbladpers tot het Nederlands Uitgeversverbond (NUV) werd de prijs ondergebracht bij de stichting De Gouden Ganzenveer.

De stichting De Gouden Ganzenveer beoogt ‘het bevorderen van de boekcultuur in brede zin’. Het stichtingsbestuur bestaat uit mevrouw G.M. Nefkens (voorzitter), J.A. Boom m.sc., K.F. Clement, mevrouw drs. J. Kiers en mevrouw drs. J.A.B. Leppink. M.J.E.M. Lannoo en E.W. Veen namen afscheid van het bestuur. De toekenning van de prijs is de taak van de door de stichting in 2001 ingestelde Academie De Gouden Ganzenveer. De leden van de Academie komen uit de wereld van kunst, wetenschap, politiek en bedrijfsleven. Ieder van hen heeft blijk gegeven van grote betrokkenheid bij de Nederlandse cultuur en is op persoonlijke titel gevraagd.

De Academie wil de Gouden Ganzenveer jaarlijks toekennen met het uitdrukkelijk doel om het belang van het geschreven woord onder de aandacht te brengen in een toenemend multimediale samenleving. De prijs bestaat uit een ganzenveer van goud, ontworpen door H.M. Tausch uit Kampen, en een jaar buitengewoon lidmaatschap van de Academie. De Academie kende de prijs sinds 2002 veertien keer toe: achtereenvolgens aan Michaël Zeeman, Jan Blokker, Kees van Kooten, Maria Goos, Peter van Straaten, Tom Lanoye, Joost Zwagerman, Adriaan van Dis, Joke van Leeuwen, Remco Campert, Annejet van der Zijl, Ramsey Nasr, David Van Reybrouck en dit jaar aan schrijver en journalist Geert Mak.

Na de uitreiking in 2014 was David Van Reybrouck een jaar buitengewoon lid van de Academie De Gouden Ganzenveer. Vorig jaar traden schrijver en boekhandelaar Maarten Asscher, scheepsbouwer Thecla Bodewes en universiteitshoogleraar Frits van Oostrom toe tot de Academie.

Na afloop van de vergadering waarin Geert Mak werd gekozen tot laureaat van 2015, namen de laatste Academieleden van het eerste uur afscheid. Universiteitshoogleraar Paul Schnabel, oud-burgemeester Job Cohen, architect Francine Houben, emeritus hoogleraar Marita Mathijsen, gemeenteraadslid in Den Haag Jeltje van Nieuwenhoven, universiteitshoogleraar Alexander Rinnooy Kan en lid van de Raad van State Winnie Sorgdrager hebben allen het einde van de laatste zittings-termijn bereikt. Ook Robbert Dijkgraaf trad terug omdat hij wegens zijn werk in het buitenland onvoldoende mogelijkheden zag om een goede invulling te geven aan zijn Academieliidmaatschap.

Paul Schnabel kreeg na bekendmaking van de laureaat een ereveertje voor zijn jarenlange inzet als voorzitter van de Academie. Eerder ontvingen Margreet Ruardi, directeur van de Stichting Schrijvers School Samenleving, in 2006 en Pieter Steinz, directeur van het Nederlands Letterenfonds, in 2014 dit eerbetoen.

Leden van de Academie De Gouden Ganzenveer

Mevrouw G.A. Verbeet (voorzitter), oud-voorzitter Tweede Kamer der Staten-Generaal
Prof. dr. P. Schnabel (voorzitter tot 11 januari 2015), universiteits-
hoogleraar UU
A. Aboutaleb ing., burgemeester Rotterdam
Mr. M.W.B. Asscher, schrijver en directeur Athenaeum Boekhandel
Mevrouw T.E. Bodewes, directeur/eigenaar Scheepswerven Bodewes,
Scheepswerf De Kaap en Maritima Green Technology
Mr. M.J. Cohen, oud-burgemeester Amsterdam
Prof. dr. R.H. Dijkgraaf, director and Leon Levy professor,
Institute for Advanced Study, Princeton, USA
Mevrouw drs. A.Ch. van Es, voorzitter nationale UNESCO-commissie
Mevrouw ir. F.M.J. Houben, founding partner Mecanoo architecten
T.E.G.A. Lanoye, schrijver
Mevrouw drs. M.J.A. Luyten, journalist en schrijver
Mevrouw prof. dr. M.T.C. Mathijsen-Verkooijen, emeritus
hoogleraar Moderne Nederlandse letterkunde UvA
Mr. drs. A. Nicolai, directeur DSM Nederland
Mevrouw J. van Nieuwenhoven, raadslid PvdA in de gemeente
Den Haag
Mevrouw drs. N. Noordervliet, schrijfster
Prof. dr. F.P. van Oostrom, schrijver en universiteitshoogleraar UU
Mevrouw C.R. Polak, journalist en presentator
Prof. dr. A.H.G. Rinnooy Kan, universiteitshoogleraar UvA
P. Rosenmöller, voorzitter vo-raad
Mevrouw mr. W. Sorgdrager, lid Raad van State
Dr. D.G. Van Reybrouck, laureaat 2014

Laureaten vanaf 1955

- 1955 Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen
- 1957 Prof. dr. A.J. Barnouw, historicus
- 1960 Prof. dr. J.H. Oort, sterrenkundige
- 1965 Prof. dr. A.M. Hammacher, kunsthistoricus
- 1980 Prof. dr. H. de la Fontaine Verweij, bibliothecaris en publicist
- 1983 Prof. dr. B.C.J. Lievegoed, psychotherapeut, sociaal-pedagoog en publicist
- 1984 Prof. dr. H. Freudenthal, wiskundige
- 1985 Prof. dr. J. Tinbergen, econoom
- 1986 Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten
- 1987 Armando, schilder en schrijver
- 1988 Dr. L. de Jong, historicus
- 1989 Prof. dr. mag. E.C.F.A. Schillebeeckx, theoloog
- 1990 Prof. dr. L. Reijnders, milieukundige
- 1991 Cultureel Supplement *NRC Handelsblad*
- 1992 Dr. A. Lehning, sociaal-historicus en schrijver
- 1993 Pierre H. en Simone Dubois, schrijversechtpaar
- 1996 H.J.A. Hofland, journalist
- 1999 Letterkundig Museum
- 2002 Michaël Zeeman, literatuurcriticus
- 2003 Jan Blokker, schrijver en journalist
- 2004 Kees van Kooten, schrijver
- 2005 Maria Goos, schrijfster
- 2006 Peter van Straaten, tekenaar en schrijver
- 2007 Tom Lanoye, schrijver
- 2008 Joost Zwagerman, schrijver
- 2009 Adriaan van Dis, schrijver en programmamaker
- 2010 Joke van Leeuwen, auteur, illustrator en performer
- 2011 Remco Campert, dichter, schrijver en columnist
- 2012 Annejet van der Zijl, schrijfster en historica
- 2013 Ramsey Nasr, dichter en acteur
- 2014 David Van Reybrouck, schrijver, archeoloog en cultuurhistoricus
- 2015 Geert Mak, schrijver en journalist

Begunstigers

Koninklijke Boom uitgevers, CB, De Nederlandsche Bank, Noordhoff Uitgevers, Drukkerij Ten Brink, WPG Uitgevers

Met dank aan

Piet Gerards Ontwerpers, Arctic Paper Benelux, Antalis, Ten Brink en Stronkhorst Boekbinders die deze speciale uitgave mogelijk hebben gemaakt.

Colofon

Redactie

Maarten Dessing, Leiden

Fotografie

Gerlinde de Geus, Amsterdam

Ontwerp

Piet Gerards Ontwerpers, Amsterdam
(Piet Gerards en Maud van Rossum)

Letter

Adobe Caslon Pro

Papier

Munken Lynx* 240 g/m² (omslag)
Munken Print White* 100 g/m²,
Arctic Volume White* 90 g/m² en
Curious Transluents Red Lacquer 100 g/m² (binnenwerk)
geleverd door Antalis, Almere
(* geleverd in samenwerking met
Arctic Paper Benelux, Oud-Heverlee/B)

Drukwerk

Ten Brink, Meppel

Bindwerk

Stronkhorst Boekbinders, Groningen

Coördinatie

Visser's Latijn
Annechien Visser, Amsterdam

© 2015

stichting De Gouden Ganzenveer
Postbus 12040
1100 AA Amsterdam
© dankwoord Geert Mak

Secretaris

Annechien Visser
Kloveniersburgwal 75-D
1011 KA Amsterdam

www.goudenganzenveer.nl

NUR 320
ISBN 978 90 819427 3 7